

Маріанна Богданівна БІДА

аспірантка,
кафедра міжнародного економічного аналізу і фінансів,
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. І. Труша, 7, м. Броди, Львівська обл., 80600, Україна
E-mail: inspirion1990@gmail.com
Телефон: +380662127252

**СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ МІЖНАРОДНОЮ
ТОРГІВЛЕЮ ТА ЕКОНОМІЧНИМ ЗРОСТАННЯМ**

Біда, М. Б. Сучасні теоретичні підходи до аналізу зв'язку між міжнародною торгівлею та економічним зростанням [Текст] / Маріанна Богданівна Біда // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : С.І.Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 14. – №1. – С. 25-30. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Розглянуто сучасні та найбільш впливові теоретичні концепції зв'язку між міжнародною торгівлею та економічним зростанням. Такий зв'язок може слугувати поясненням швидкого економічного зростання у тих країнах, які лібералізували свої зовнішньоторгівельні режими. З'ясовано, як згідно з сучасними дослідженнями визначається вплив зовнішньої торгівлі на валовий внутрішній продукт країн. Особливу увагу зосереджено на ендогенних моделях як таких, що акумулюють найсучасніші дослідження у сферах торгівлі і економічного зростання. Окремлено основні механізми впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання. Виокремлено основні сектори економіки, які після відкриття ринків зазнають найбільшого впливу з боку міжнародної торгівлі та визначено потенційний вплив лібералізації на економіку країни загалом.

Ключові слова: міжнародна торгівля; економічне зростання; ендогенні моделі; лібералізація; конвергенція.

Марианна Богдановна БИДА

**СОВРЕМЕННЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К АНАЛИЗУ СВЯЗИ МЕЖДУ
МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛЕЙ И ЭКОНОМИЧЕСКИМ РОСТОМ**

Аннотация

Рассмотрены современные и наиболее влиятельные теоретические концепции связи между международной торговлей и экономическим ростом. Такая связь может служить объяснением быстрого экономического роста в тех странах, которые либерализовали свои внешне торговые режимы. Выяснено, как в соответствии с современными исследованиями определяется влияние внешней торговли на валовой внутренний продукт страны. Особое внимание сосредоточено на эндогенных моделях как таковых, которые аккумулируют современные исследования в сфере торговли и экономического роста. Определены основные механизмы влияния международной торговли на экономический рост. Выделены основные секторы экономики, которые после открытия рынков испытывают наибольшее влияние со стороны международной торговли, и определено потенциальное влияние либерализации на экономику страны в целом.

Ключевые слова: международная торговля; экономический рост; эндогенные модели; либерализация; конвергенция.

Marianna Bohdanivna BIDA

Postgraduate,
Department of International Economic Analysis and Finance,
Lviv National University named after Ivan Franko
I. Trush str., 7, Brody, Lviv region, 80600, Ukraine
E-mail: inspirion1990@gmail.com
Phone: +380662127252

MODERN THEORETIC APPROACHES TO THE ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNATIONAL TRADE AND ECONOMIC GROWTH

Abstract

The modern and the most influential theoretical approaches of the relationship between international trade and economic growth are analysed. This relationship can serve as an explanation of a rapid economic growth in those countries that liberalized their foreign trade regimes. It is shown how, in accordance with current studies, the impact of foreign trade on gross domestic product is determined. Particular attention is focused on endogenous models as those that accumulate the most advanced research in the field of trade and economic growth. The basic mechanisms of the impact of international trade on economic growth are identified. The main sectors of the economy, which, after the opening of markets, are most impacted by international trade are singled out and the potential impact of liberalization on the economy as a whole is determined.

Keywords: international trade; economic growth; endogenous model; liberalization; convergence.

JEL classification: F11

Нерівність у доходах серед громадян різних країн є феноменом останніх двох століть. Різна динаміка зростання доходів нашої економіки на думку, що має існувати причина того, чому одні економічні системи зростають швидшими темпами, ніж інші. Зростання експорту веде до збільшення попиту на товари певної країни, збільшує виробництво, а отже і реальний ВВП. Це є одним з можливих пояснень різного рівня розвитку країн світу.

Зняття торговельних бар'єрів між промисловими країнами у середині минулого століття дало поштовх безпрецедентному періоду світового економічного зростання. У 1970–1980 роках багато країн, що розвиваються, впровадили зовнішньо орієнтовану торговельну політику в межах структурних реформ. Ті країни, які вдало пройшли цей процес, відчули значне і тривале зростання. Країни з перехідною економікою Центральної та Східної Європи теж почали лібералізувати торговельні режими, оскільки це важливий елемент переходу до ринкової економіки.

Взагалі переваги відкритості торговельного режиму для економічного зростання розглядають вже досить довго. Серед авторів найважливіших емпіричних доведень взаємозв'язку варто назвати: Ф. Алкала, Р. Барро, А. Гаррісон, Р. Гола, Д. Гріневей, Ч. Джоунса, Д. Доллара, С. Едвардса, Д. Ірвіна, Н. Іслама, В. Істерлі, А. Крей, Р. Левіна, Дж. -В. Лі, Д. Ромера, Е. Роуза, Х. Сала-і-Мартіна, М. Тервіо, Дж. Франкела А. Чікконе, та ін.

Однак не всі поділяють думку, що зовнішня торгівля є ключовою для економічного розвитку.

В останні два століття спостерігаються значні відмінності в темпах економічного зростання серед країн, що розвиваються. Різні зовнішні чинники є важливими, але вирішальну роль відіграє внутрішня політика. Існують численні докази того, що макроекономічна стабільність та усунення структурних деформацій пришвидшує зростання, заохочуючи заощадження та інвестиції та гарантуючи їхню ефективність. Така думка існує, бо більшість південно-азійських країн – відкриті, але темпи зростання коливаються по країнах.

Метою цього дослідження є окреслення можливих механізмів впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання. Для цього проаналізовано найбільш поширені теорії взаємозв'язку між міжнародною торгівлею та економічним зростанням.

Паралелізм розвитку концепцій міжнародної торгівлі і економічного зростання усувається в ендогенних моделях, які інтегрували аналіз обох елементів і відродили класичну традицію, перервану неокласичними концепціями.

1956 рік – це рік зародження сучасної неокласичної теорії економічного зростання Р. Солоу. Запропонована ним модель описує зв'язок між заощадженнями, акумуляцією капіталу і економічним зростанням на основі функції сукупного виробництва. У цьому й була ідея постійної рівноваги, якої можна досягти, незалежно від первинних умов. За рахунок зростання продуктивності факторів екзогенний технічний прогрес здійснює позитивний вплив на процес акумуляції і робить модель конкурентною

з моделлю збалансованого зростання. Економічними термінами це означало, що до уваги береться конвергенція між економіками. Разом з дифузією технічного прогресу відбуватиметься і конвергенція темпів економічного зростання на душу населення для будь-якої країни. Отже, вважалося, що шляхом полегшення дифузії технічного прогресу міжнародна торгівля стане важливим чинником зростання для країн, що розвиваються.

Солоу використав функцію сукупного виробництва як точку для виміру джерел економічного зростання в США. Рівень зростання економіки залежить від темпів зростання робочої сили і капіталу (традиційних джерел), які зважені відповідно за участю у виробництві, і технічного прогресу чи загальної продуктивності факторів (TFP). TFP є різницею між темпом зростання, який спостерігається в економіці, і частиною економічного зростання, яка пояснюється традиційними джерелами. Солоу розрізняє ефекти економічного зростання – три вищезгадані джерела – і рівневі ефекти. Як результат, міжнародна торгівля стає рівневим ефектом, який створює позитивні наслідки у транзитивний період [1].

У моделі навчання шляхом вправлення і порівняльних переваг 1988 року Р. Лукас об'єднує міжнародну торгівлю і економічне зростання [2]. Важливо, що він брав до уваги функцію сукупного виробництва з двома споживчими товарами і тільки одну виробничу функцію, людський капітал, чий темп акумуляції залежав від кількості робочої сили, задіяної у виробництві. Він дійшов до висновку, що з міжнародною торгівлею кожна країна спеціалізуватиметься на товарі, для якого вклад людського капіталу в умовах автаркії становить порівнювану перевагу. Ця спеціалізація має тенденцію до посилення, оскільки навчання відбувається у секторі спеціалізації. Відповідно, якщо рівень навчання відрізняється між секторами, то темп економічного зростання відрізнятиметься між країнами.

Ще теоретики ендегенного зростання звертають увагу на наслідки накладення мита на імпортовані товари. Якщо країна імпортує товар, у виробництві якого використовується лише людський капітал, а експортує товар, у виробництві якого інтенсивно використовується некваліфікована робоча сила, то мито збільшить відносну внутрішню ціну товару, який виробляється з використанням людського капіталу, і, як стверджує теорема Столпера-Самюелсона, підніме відносну заробітну плату кваліфікованих працівників. Це зростання у ціні людського капіталу понизить рівень технологічних розробок унаслідок зростання витрат, а тому спричинить нижчий рівноважний рівень зростання. У протилежному випадку, тобто

якщо країна імпортує товари, які виробляються з активним залученням некваліфікованої робочої сили, то протекціоністська політика знизить рівень відносної заробітної плати кваліфікованих кадрів і, відповідно, пришвидшить економічне зростання. Правда, автори не дають однозначної відповіді у своїй моделі про вплив протекціонізму на рівень зростання. Вважається, що він залежить від конкретної схеми імпорту та експорту.

У нових теоріях зростання стверджується, що структурні реформи, як-от лібералізація, можуть на довгий період забезпечити економічне зростання за певних умов. Зниження торгівельних бар'єрів може стимулювати зростання кількома шляхами, як вважають П. Ромер і Ф. Л. Рівера-Батіз. По-перше, тісніші економічні стосунки між країнами збільшують трансмісію технологій, а отже, дозволяють уникати проведення зайвих досліджень. По-друге, міжнародна інтеграція секторів, які характеризуються зростаючим ефектом від масштабу, збільшує виробництво без зайвих затрат сировини. По-третє, відкритість торгівлі зменшує цінові деформації, перерозподіляючи ресурси та забезпечуючи вищу ефективність [3].

Перші два наслідки, на думку Ромера і Рівера-Батіза, беззаперечно сприяють економічному зростанню; третій ефект стимулює зростання до того ступеня, при якому вища ефективність дозволяє вивільнити ресурси для дослідницьких розробок.

Емпіричні свідчення взаємозалежності торгівлі і зростання економіки знаходять підтвердження у працях Д. Віллануеви, Н. Лоайзи, М. Найта. Вони зазначають, що механізмом впливу нижчих тарифів є доступ до світових ринків. За рахунок останнього економіки збільшують виробничу активність унаслідок більшої конкуренції, стимулюють інвестиції, полегшують досягнення ефекту масштабу та обмін технологіями [4].

Ці ефекти не є статичними. Вони також є динамічними, бо вимагають від фірм швидкого пристосування до нових умов. Хоча певні галузі і фірми спочатку й можуть зазнати збитків, однак у результаті всі країни виграють від лібералізації завдяки порівняльним перевагам. Тому відкидається меркантилістський підхід про гру з нульовою сумою: всі країни виграють.

Зв'язок між міжнародною торгівлею і економічним зростанням стає винятковим об'єктом вивчення для Е. Гелпмена, Дж. Гросмена, і П. Ромера. У теоріях ендегенного зростання існують дослідження, які опосередковано доводять виняткову важливість міжнародної торгівлі. Р. Левін і Д. Рене вказали на існування позитивної залежності між рівнем інвестицій і рівнем економічного зростання, а також аналогічним зв'язком між зростанням експорту і зростанням інвестицій. Зростання рівня

заощаджень, який матеріалізується у зростанні інвестицій, непрямо впливає на зростання експорту [4].

Емпіричні і теоретичні дослідження доводять, що торгівля є вигідною як для розвинених країн, які визначають інновації, так і для країн, що розвиваються, бо вони отримують динамічні ефекти внаслідок інтеграції.

Серйозною проблемою для вивчення впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання є проблема каузальності. Очевидно, що відкритість, яким б способом вона не вимірювалась, може залежати від зростання економіки чи рівня доходу. Можливі канали є численними. Розвинутіші країни можуть собі дозволити кращу інфраструктуру для торгівлі; бідніші країни можуть відчувати сильну потребу в протекціонізмі; вищі доходи можуть зсунути пререференції на користь товарів, які є предметом торгівлі, а швидший розвиток країни може призвести до послаблення протекціоністського тиску на торгівлю. Крім того, торгівлю і зростання економіки важко відділити від інших видів макроекономічної політики, які супроводжують відкритість режиму. До таких видів політики належать: відкритість для прямих іноземних інвестицій, більш лібералізовані вітчизняні ринки, менша кількість різновидів діяльності, які дозволяють отримувати необґрунтовану монопольну ренту тощо.

Механізми, шляхом яких ефективно статичне розміщення ресурсів впливає на зростання, є малодослідженими, однак можна ідентифікувати, принаймні, кілька каналів:

- зростання ефективності інвестування, особливо враховуючи важливість імпорту капіталу у країни, що розвиваються;
- здатність розширюватись при стабільній (на противагу спадаючій) віддачі у довгостроковому періоді внаслідок доступу до більших ринків;
- більша реальна віддача від капіталу у країнах з надлишком некваліфікованої робочої сили за рахунок використання порівняльної переваги;
- вищий рівень внутрішніх заощаджень і/або притоку іноземного капіталу, який залучається за рахунок першого пункту і/або другого пункту;
- можливе ендегенне зростання внаслідок стрімкого зростання у відповідь на лібералізацію торгівлі у короткому періоді;
- дисципліна, яку вимагають від уряду, для проведення інших економічних реформ у процесі зростання, якщо в країні діє відкритий режим торгівлі;
- скорочення видів діяльності, які дозволяють отримувати монопольну ренту за умови існування торгівельних обмежень;

- стимул до інноваційної і підприємницької діяльності внаслідок конкуренції і доступу до більших ринків;
- відкритість ідеям і інноваціям, які приходять у країну разом з відкриттям ринків.

Лібералізація торгівлі також знижує рівень монополізації. У країнах, що розвиваються, зазвичай, лібералізація призводить до підвищення відносного рівня заробітної плати некваліфікованих працівників. У сільськогосподарському секторі вона збільшує доходи фермерів. З іншого боку, лібералізація також може спричинити більшу нерівномірність розподілу доходів.

Відкритість торгівлі заохочує також реформування інших секторів економіки. Конкуренція з іноземними фірмами може виявити неефективну галузеву політику, покращити інфраструктуру, морське сполучення, телекомунікації, щоб якнайкраще задовільнити вимоги експортного сектора. У результаті створюються нові робочі місця для місцевого населення, скорочується безробіття.

Вмотивовані новими дослідженнями теорії зростання, критикою ранніх статистичних аналізів, доступністю більш точної інформації та економетричних засобів, у 1990-их роках економісти знову присвячують увагу економетриці, але вже більш прогресивній, з використанням різних вимірів відкритості, лібералізації і зростання рівня ВВП чи загальної продуктивності факторів. Більшість досліджень цього періоду стверджують позитивну залежність між зовнішньо спрямованою політикою і зростанням. Хоча, наприклад, Ф. Родрігез і Д. Родрік висловлюють скептицизм, бо «існує сильний негативний зв'язок між торгівельними бар'єрами і економічним зростанням, принаймні, щодо рівнів торгівельних обмежень, які спостерігаються на практиці». Більше того, вони «розглядають пошук такого зв'язку марним» [5].

Дж. Франкел та Д. Ромер прямо ставлять питання: чи сприяє торгівля зростанню? Як і інші вчені, вони зазначають, що вплив торгівлі на зростання важко визначити через ендегенність торгівельної частки. Країни, доходи яких не залежать від торгівлі, можуть мати високі торгівельні співвідношення. Автори наводять, як приклад, географічні характеристики країн, які не залежать від доходів чи урядової політики. [6] Так, наприклад, вони вносять у торгівельні рівняння розмір країни, відстань між торговими партнерами, доступ до моря. Основний здобуток вчених у тому, що вони не бачать достатніх доказів того, що звичайний метод найменших квадратів може виявити вплив торгівлі. Однак вони зазначають, що існує багато різних механізмів, шляхом яких торгівля може впливати на доходи. Франкел і Ромер вважають географічні відмінності

між країнами “принаймні вартими уваги” при аналізі торгівельної політики.

У середньому відкритість дійсно пришвидшує зростання, але загалом вплив лібералізації суттєво відрізняється по країнах і залежить від структури економіки та інституцій. Такої думки притримуються, наприклад, Р. Чанг, Л. Калтані, Н. Лоайза. Панельні регресії цих вчених доводять, що емпіричний вплив відкритості на зростання може залежати від існування і ступеня деформацій у неторгівельних секторах. [7; 10] Їхнє дослідження показує, як короткотерміновий ефект від відкриття ринків залежить від економічних і інституційних характеристик, які дозволяють країні пристосуватись до нових умов міжнародної конкуренції. На їхню думку, переваги для виробництва після лібералізації залежать від ступеня гнучкості ринку праці.

Відкритість економіки у вигляді політики вільної торгівлі не є запорукою швидшого економічного зростання [8; 9]. Однак дослідження з залученням статистичної інформації по країнах показують, що нижчі торгівельні бар'єри у поєднанні з стабільною недискримінаційною валютною системою, стриманою монетарною та

фіскальною політикою, некорупційною економічною політикою таки сприяють економічному зростанню.

Загалом огляд найважливіших і найбільш впливових досліджень у цій галузі показує, що основні розбіжності виявляються у розумінні поняття «відкритість». Справді, більш відкриті економіки легше пристосовуються до зовнішніх шоків і, за умови сприятливої кон'юнктури, демонструють високі темпи зростання. Однак лише міжнародною торгівлею не можна пояснити феномен стрімкого зростання деяких країн. У будь-якому випадку реформування економіки має бути здійснене на всіх рівнях, разом із продуманою фіскальною та монетарною політикою.

Окрім цього, у статі виокремлено механізми, за допомогою яких міжнародна торгівля може позитивно впливати на економічне зростання країни.

Подальші дослідження у цьому напрямку стосуватимуться нових ендогенних моделей зростання та якісної зміни структури експорту до та після лібералізації торговельного режиму.

Список літератури

1. Solow, R. A Contribution to the Theory of Economic Growth [Text] / R. Solow // *The Quarterly Journal of Economics*. – 1956. – №1. – P. 65-94.
2. Lucas R. On the Mechanics of Economic Development [Text] / R. Lucas // *Journal of Monetary Economics*. – 1988. – №22. – P. 3-42.
3. Edwards S. Openness, Productivity and Growth: What do we really know? [Text] / S. Edwards // *Economic Journal*. – 1998. – №108. – P. 383-398.
4. International Trade And Economic Growth [Electronic resource]: World Trade Organization. – 2010. – Access mode: <http://finance.mapsofworld.com/trade/international-economic-growth.html> – Назва з екрана.
5. Rodrik, D. Trade Policy and Economic Growth: A Sceptic's Guide to the Cross-National Evidence [Text] / D. Rodrik, F. Rodriguez // *NBER Macroeconomics Annual*. – 2000. – Vol. 15. – P. 261-338.
6. Frankel, J. Does Trade Cause Growth? [Electronic resource] / J. Frankel, P. Romer // *The American Economic Review*. – 1999. – Access mode: http://elsa.berkeley.edu/~dromer/papers/AER_June99.pdf – Назва з екрана.
7. Calderon, C. External Conditions and Growth Performance [Electronic resource] / C. Calderon, N. Loayza; Central Bank of Ghile. – 2004. – Access mode: <http://www.bcentral.cl/estudios/documentos-trabajo/pdf/dtbc292.pdf>. – Назва з екрана.
8. Balassa, B. Exports and economic growth: further evidence / B. Balassa // *Journal of Development Economics*. – 1978. – №2. – P. 181-189.
9. Chari, V. V., Kehoe P., McGrattan E. New Keynesian Models: Not Yet Useful for Policy Analysis / V. V. Chari, P. Kehoe, E. McGrattan // *American Economic Journal: Macroeconomics*. – 2009. – №1. – P. 242-266.
10. Chang, R. Openness can be good for growth: The role of policy complementarities / R. Chang, L. Kaltani, N. Loayza // *Journal of Development Economics*. – 2009. – №90. – P. 33-49.

References

1. Solow, R. A. (1956). Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 1, 65-94.
2. Lucas, R. (1988). On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42.
3. Edwards, S. (1998). Openness, Productivity and Growth: What do we really know? *Economic Journal*, 1998, 108, 383-398.
4. International Trade And Economic Growth. (2010). Retrieved September 15, 2013, from : <http://finance.mapsofworld.com/trade/international-economic-growth.html> – Назва з екрана.
5. Rodrik, D., Rodriguez, F. (2000). Trade Policy and Economic Growth: A Sceptic's Guide to the Cross-National Evidence. *NBER Macroeconomics Annual*, 15, 261-338.

-
6. Frankel, J. Romer, P. (1999). *Does Trade Cause Growth? The American Economic Review*. Retrieved September 15, 2013, from : http://elsa.berkeley.edu/~dromer/papers/AER_June99.pdf – Назва з екрана.
 7. Calderon, C., Loayza, N. (2004). *External Conditions and Growth Performance*. Retrieved September 15, 2013, from : <http://www.bcentral.cl/estudios/documentos-trabajo/pdf/dtbc292.pdf>.
 8. Balassa, B. (1978). *Exports and economic growth: further evidence*. *Journal of Development Economics*, 2, 181-189.
 9. Chari, V. V., Kehoe P., McGrattan E. (2009). *New Keynesian Models: Not Yet Useful for Policy Analysis*. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 1, 242-266.
 10. Chang, R., Kaltani, L., Loayza, N. (2009). *Openness can be good for growth: The role of policy complementarities*. *Journal of Development Economics*, 90, 33-49.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2013 р.